» אריאל שרלו

עיתים נכסה עיתים נגלה

נשיאת ההפכים שבבגדים

ראשי פרקים

הקדמה
א. לבישת הבגד ככיסוי
ב. לבישת הבגד כגילוי
ג. מסקנות
ד. השלכות
סיכום

הקדמה

מטרת חיבור זה הוא לנסות לבחון את משמעותו של הבגד בתנ"ך, ומתוך כך להגיע להסתכלות רעיונית על הבגד ועולם המצוות. המאמר מתבסס על הסתכלות סימבולית ולא פרשנית, והוא אינו מתיימר להקיף את כלל המקורות העוסקים בבגדים. כן אין במאמר זה אמירה מוחלטת ואין-בילתה על עניינו של הבגד אלא מעט שהעלינו, וכל המוסיף יוסיפו לו מן השמים.

טענתנו העקרונית במאמר היא, שהבגד מבטא שני הפכים – גילוי וכיסוי. לעיתים הבגד משמש לכיסוי, אך יש והבגד משמש לגילוי. הדבר נובע מהיות הבגד משמש לכיסוי האדם ממערומיו מחד גיסא; ומאידך גיסא מאפשר לאדם לגלות את מצבו בעולם (רב, ח"כ, עני, עשיר וכד'). אחרי שאוכיח טענה זו, אנסה להסביר מה נותנת לנו חלוקה זו, ולאיזה כיוון רוחני ניתן לקחת רעיון זה.

א. לבישת הבגד ככיסוי

א. 1

"וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת" (בראשית ג', ז). "וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם" (בראשית ג, כ"א).

האדם ואשתו חוטאים, ומייד יודעים שהם ערומים - ומתלבשים. ההתלבשות של אדה"ר ברובד הראשוני של היא התלבשות ע"מ לכסות את מערומיו. אפשר לפתח את התלבשותו של אדה"ר גם להתלבשות עמוקה יותר.

חז"ל שאלו כבר במדרש:

"ותפקחנה עיני שניהם, וכי סומים היו, רבי יודן בשם ר"י בן זכאי ורבי ברכיה בשם ר"ע אמר משל לעירוני שהיה עובר לפני חנותו של זגג, והיה לפניו קופה מלאה כוסות ודייטרוטין, ותפשם במקלו ושיברן, עמד ותפשו, א"ל ידע אנא דלית אנא מהני ממך כלום, אלא בא ואראה לך כמה טובות איבדת, כך הראה להן כמה דורות איבדו, וידעו כי ערומים הם, אפי' מצוה אחת שהיתה בידן נתערטלו הימנה" (בראשית רבה פרשה יט, ו).

תשובתן של חז"ל שנתערטלו מהמצווה מעוררת אותי לומר, שכשהתלבשו התלבשו במצווה, והמצווה הייתה לכיסוי על החטא. ומאז חלה על האדם מצווה לתת בגד לכל אדם כלבוש בסיסי, ואפילו לעבד. ובלשון ישעיהו:

"הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת כִּי תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם" (ישעיה נ"ח, ז).

ומפרש רד"ק שם:

"להאכיל הרעב ולכסות הערום הוא חיוב לכל ישראל אבל מי שהוא קרובו הוא חייב יותר זה, ואם יראה אותו שהוא עני לא יעלים עיניו ממנו עד שיצטרך לשאול מחיתו אלא חייב להלוות לו ולפתוח לפניו דרכים שירויח בהם".

לאמור, גם עולם המצוות במובן מסויים משמש כבגד לכיסוי ולהסתרה[1].

2. א

עוד פרשיה מופלאה של לבישת בגד ככיסוי מצויה אצל יעקב אבינו בלובשו את בגדי אחיו עשיו[2]:

1. כאן עולה גם השאלה האפשרית האם אף חיוב האכלת הרעב והציווי על כך בא להסתיר את אכילת התאווה של אדה"ר? ניתן להוסיף בסיפור אדה"ר את ההסבר למעבר מהחגורות המכסות רק את הערווה (היחיד שראיתי שמתייחס לשאלה - מה כיסו החגורות - זהו הספורנו, האומר שהם כיסו את מקום הערווה) לכותנות המכסות את הגוף כולו, ולשאול – מה עניינו של המעבר? ניתן לומר, שאדם רגיל לחשוב שבתקנו את חטאו הרי הכל שב על מקומו, ולא היא! רמתו של האדם ירדה בעקבות החטא, האדם כולו ירד לשפל המדרגה וצריך הוא לטפס מעלה-מעלה. הרמב"ם בהלכות תשובה המונה את דרכי החזרה בתשובה (עזיבת החטא, חרטה וכו' – עיין **משנה תורה**, פרק ב' מהלכות תשובה) הינם רק תנאי להצלחה, לא ההצלחה עצמה. אדם הראשון כיסה את מקום ערוותו המסמל את מקום הברית וחשב שבזה שכיסה את מקום הברית תיקן הוא את חטאו, והקב"ה אומר לו לאדם שכפרת החטא מצריכה כיסוי האדם כולו, ולא רק את המקום המסמל את החטא והתיקון. עוד על המעבר מחגורות לכותנות, עיין בהמשך דברינו.

2. תודה לידידי ידידיה צוקרמן שהאיר עיני בסוגיה זו של יעקב, וכן במספר פרטים נוספים במאמר.

"וַתִּקַּח רִבְקָה אֶת בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת וַתַּלְבֵּשׁ אֶת יַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן" (בראשית כ"ז, טו).

חז"ל דרשו על כך:

"מה שחמד עשו מנמרוד והרגו ונטלן" (בראשית רבה, פרשה ס"ה, טז).

על נמרוד כתוב בילקוט שמעוני:

"רבי יהודה אומר הכתנת שעשה הקב"ה לאדם ולעזרו היו עם נח בתבה והנחילם לנמרוד ובשעה שהיה לובש אותם כל בהמה חיה ועוף שהיו רואין את הכתנת על נמרוד באין ונופלים על פניהן לפניו" (ילקוט שמעוני, פרשת נח רמז, סב).

מדברי המדרש יוצא שכדי להתכסות ולהיות 'עשיו', יעקב לוקח את הבגד שלקח עשיו מנמרוד - שהוא הבגד שלבש אדם הראשון, וכל אלו לבשוהו כדי להתכסות: אדה"ר – דברנו לעיל; נמרוד – רצה להראות כמלך[3]; ויעקב – רצה להראות כעשיו.

א. 3

בפרשיות הנביאים ישנה עוד פרשה שבה הבגד מופיע ככיסוי, וקריעתו משמשת כגילוי חטא וחתימת העונש, וזוהי פרשת שאול וחטאו. שאול משאיר את אגג חי, ובא שמואל ומוכיחו ואז מתנהל דו שיח זה:

"וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל שְׁמוּאֵל: חָטָאתִי כִּי עָבַרְתִּי אֶת פִּי ה' וְאֶת דְּבָרֶיךָ, כִּי יָרֵאתִי אֶת הָעָם וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם. וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת חַטָּאתִי וְשׁוּב עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַה'. וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל שָׁאוּל: לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ, כִּי מָאַסְתָּה אֶת דְּבַר ה' וַיִּמְאָסְךָ ה' מִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל. וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע, וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל קָרַע ה' אֶת מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם, וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ, וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם. וַיֹּאמֶר חָטָאתִי, עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד זִקְנֵי עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַה' אֱלֹהֶיךָ וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל לַה'" (שמואל א ט"ו, כד-לא).

בדו – שיח זה נשים לב לשתי נקודות:

א) שמואל מודיע פעמיים לשאול שקרע ה' את ממלכתו. ב) בראשונה שמואל מסרב לבוא עם שאול ובפעם השניה מסכים לבוא.

מדוע הכפילות? מה פשר ההענות בפעם השניה?

ה'מצודות דוד' מסביר שבפעם הראשונה רצה שאול ששמואל יבוא וימחל לו חטאו:

3. על נמרוד עיין בחלק השני של דברי, בפרשנות פרשת המן ומרדכי.

"ועתה – הואיל ואני מודה שחטאתי גם לך לזה מחול חטאתי ושוב עמי וכו'" (מצודות דוד שם).

על כן שמואל מסרב, כי ה' מאסו מהיות מלך. בפעם השניה, לאחר קריעת הבגד מתגלה לשאול באופן ברור מה שעד כה היה מכוסה ממנו – אין לך מחילה כלל! קריעת הבגד סימנה את לקיחת הממלכה משאול לסופית, והבגד כיסה משאול את הידיעה שאין זה הפיך. לאחר קריעת הבגד הוא כבר פונה לשמואל ומבקש שיבוא עמו משום כבוד-מלך ולא משום התקווה שיכופר לו.

ב. לבישת הבגד כגילוי

ב.1

"וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא וְיָרָבְעָם יָצָא מִירוּשָׁלִָם, וַיִּמְצָא אֹתוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי הַנָּבִיא בַּדֶּרֶךְ וְהוּא מִתְכַּסֶּה בְּשַׂלְמָה חֲדָשָׁה, וּשְׁנֵיהֶם לְבַדָּם בַּשָּׂדֶה. וַיִּתְפֹּשׂ אֲחִיָּה בַּשַּׂלְמָה הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּקְרָעֵהָ שְׁנֵים עָשָׂר קְרָעִים. וַיֹּאמֶר לְיָרָבְעָם קַח לְךָ עֲשָׂרָה קְרָעִים, כִּי כֹה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי קֹרֵעַ אֶת הַמַּמְלָכָה מִיַּד שְׁלֹמֹה וְנָתַתִּי לְךָ אֵת עֲשָׂרָה הַשְּׁבָטִים. וְהַשֵּׁבֶט הָאֶחָד יִהְיֶה לּוֹ לְמַעַן עַבְדִּי דָוִד וּלְמַעַן יְרוּשָׁלִַם, הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי בָהּ מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. יַעַן אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְעַשְׁתֹּרֶת אֱלֹהֵי צִדֹנִין לִכְמוֹשׁ אֱלֹהֵי מוֹאָב וּלְמִלְכֹּם אֱלֹהֵי בְנֵי עַמּוֹן, וְלֹא הָלְכוּ בִדְרָכַי לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי וְחֻקֹּתַי וּמִשְׁפָּטַי כְּדָוִד אָבִיו. וְלֹא אֶקַּח אֶת כָּל הַמַּמְלָכָה מִיָּדוֹ, כִּי נָשִׂיא אֲשִׁתֶּנּוּ כֹּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי אֹתוֹ אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֹתַי וְחֻקֹּתָי. וְלָקַחְתִּי הַמְּלוּכָה מִיַּד בְּנוֹ וּנְתַתִּיהָ לְךָ אֵת עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים. וְלִבְנוֹ אֶתֵּן שֵׁבֶט אֶחָד לְמַעַן הֱיוֹת נִיר לְדָוִיד עַבְדִּי כָּל הַיָּמִים לְפָנַי בִּירוּשָׁלִַם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי לִי לָשׂוּם שְׁמִי שָׁם. וְאֹתְךָ אֶקַּח וּמָלַכְתָּ בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ וְהָיִיתָ מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל. וְהָיָה אִם תִּשְׁמַע אֶת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכַי וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִשְׁמוֹר חֻקֹּתַי וּמִצְוֹתַי כַּאֲשֶׁר עָשָׂה דָוִד עַבְדִּי, וְהָיִיתִי עִמָּךְ וּבָנִיתִי לְךָ בַּיִת נֶאֱמָן כַּאֲשֶׁר בָּנִיתִי לְדָוִד וְנָתַתִּי לְךָ אֶת יִשְׂרָאֵל. וַאֲעַנֶּה אֶת זֶרַע דָּוִד לְמַעַן זֹאת אַךְ לֹא כָל הַיָּמִים" (מלכים א י"א, כט-לט).

הסיבה שאני פותח בסיפור זה, ולא בסיפורו של יוסף שהוא הראשון בו הבגד משמש כגילוי, היא העובדה שסיפור זה **לכאורה** זהה לסיפור שאול ושמואל, בו סיימנו את החלק הקודם, אך לאמיתו של דבר הוא שונה בשאלת מעמדו של הבגד, ולכן פתחתי בו בכדי להבחין בין הפרקים. כאמור, נראה סיפור זה זהה לסיפור שאול ושמואל:

א. בשני הסיפורים ישנה קריעת בגד[4].

ב. בשני הסיפורים קריעת הבגד נעשית ביחידות ולא בציבור.

ג. בשני הסיפורים קריעת הבגד היא פעולה שמסמלת פילוג ופירוד.

4. אמנם בשאול ושמואל נחלקו הפרשנים בגד מי נקרע – של שאול או של שמואל. ראה לדוגמא רש"י שם המביא מדרש אגדה של אמוראים שחולקים בשאלה זו. רש"י מכריע עפ"י פשוטו של מקרא ששאול קרע לשמואל את כנף מעילו. המדרש אותו מצטט רש"י נמצא ב**מדרש שמואל** פרשה י"ח (בובר).

אך נראה שיש הבדל משמעותי בתפקיד הבגד: אצל שאול ושמואל תפקיד הבגד הוא להראות את ריחוקו של שאול מעם ה׳, בעוד בסיפור האחרון מסמל הבגד את אהבת ה׳ לירבעם, או לכל הפחות את נתינת הממלכה בידו וקירובו למלכות ולה׳[5]. אם ההבדל שהצגתי נכון, הרי שסיפור אחיה מצטרף לסיפורים שאביא להלן הרואים בבגד גילוי ולא כיסוי.

ב. 2

כפי שהזכרנו, הראשון שהבגד משמש אצלו לגילוי הוא יוסף וכתונת הפסים. כתונת הפסים משמשת כאקט לגילוי אהבתו של יעקב לבנו יוסף[6]:

״וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בָּנָיו כִּי בֶן זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים״ (בראשית ל״ז, ג׳).[7]

דמות תנכי״ת נוספת שהבגד משמש אצלה כגילוי לאהבה אליו הוא מרדכי שמולבש מלכות בעקבות ״חפץ המלך ביקרו״:

״וַיִּקַּח הָמָן אֶת הַלְּבוּשׁ וְאֶת הַסּוּס וַיַּלְבֵּשׁ אֶת מָרְדֳּכָי וַיַּרְכִּיבֵהוּ בִּרְחוֹב הָעִיר וַיִּקְרָא לְפָנָיו כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ״ (אסתר ו׳, יא).

המן, איש התחפושת שכביכול דואג למלך וכביכול כל מעיינותיו ועסוקיו הם טובת המלך (״ישנו עם אחד... ולמלך אין שווה להניחם״), דווקא הוא לוקח את מרדכי, איש האמת אשר יושב בשער המלך הדורש מאסתר להבין את תפקידה ולהיות נאמנת לעמה (״אל תדמי בנפשך...כי אם החרש תחרישי בעת הזאת...ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות״), ומגלה ברבים ע״י הלבוש והסוס את מי המלך אוהב – האם את איש התחפושת או את איש האמת. הבגד משמש להראות ולגלות בראש חוצות במי חפץ המלך, את מי הוא אוהב ואת מי הוא שונא.

כיון שהזכרנו את המן, נזכיר כאן את הבגד כגילוי שקרי. המן אינו היחיד המשתמש בבגד כתחפושת המשמשת לגילוי שקרי, אפשר להוסיף אליו את נמרוד: בחלק הראשון של דברי הבאתי את נמרוד תוך כדי דברי על יעקב, אך נמרוד שונה הוא מיעקב – אצל יעקב הבגד שימש ככיסוי על עצמו, ואילו נמרוד משתמש בבגד לגלות את עצמו באופן שקרי. ייתכן והיה צורך בחילוק נוסף של משמעויות הבגד – הבגד כתחפושת, אך כיוון שגם כתחפושת יש שהוא משמש כגילוי ויש שהוא משמש ככיסוי, קטגוריה זו נותרה בתוך הקטיגוריות הקיימות כבר. בסיכום דברינו נצטרך לדון גם בקטגוריה זו של הבגד כתחפושת ולדון על משמעותו של הבגד כתחפושת.

---

5. איננו יודעים בוודאות שזה בא מאהבת ירבעם או שנאת בית דוד, אך העובדה שהוא נותן לו הבטחה שאם ילך בדרך ה׳ ימלוך שנים רבות (רק לא עד עולם, בגלל ההבטחה שלא יסור שבט מיהודה), מראה שהקב״ה לא ראה את ירבעם וביתו כאפיזודה חולפת. אם זה כך, נראה לי שיש כאן גם אהבת בית ירבעם ולא רק שנאת בית דוד.

6. בחז״ל מובא להלכה כך: ״וישראל אהב את יוסף... ר״ל בשם רבי אלעזר בן עזריה אמר צריך אדם שלא לשנות בן מבניו שע״י כתונת פסים שעשה אבינו יעקב ליוסף וישנאו אותו וגו׳״ (**בראשית רבה** פ״ד, ח).

7. יוסף משמש בכל תולדותיו כ׳מגלה׳ גדול: חז״ל אמרו שהוא היה מסלסל בשערו, הוא מגלה את דיבת אחיו לאביו, והוא מגלה בבגדיו את אהבת אביו ומעמדו כאהוב יותר מכל אחיו (ייתכן והדבר קשור למידת היסוד שהוא מזוהה עימה).

ב. 3

"וְאֵת בִּגְדֵי הַשָּׁרֶד וְאֶת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן" (שמות ל"א, י).

הדמויות שאותן מעצבת התורה בצורה ברורה כנושאות בגדים המשמשים כגילוי הם הכהנים: הכה"ג הלבוש בשמונה בגדים, והכהן ההדיוט הלבוש בארבעה בגדים. התורה טורחת ומאריכה לתאר את הבגדים, ובזה היא מלמדת אותנו לימוד גדול: שהבגד חשוב הוא ומחצין את הקודש החוצה – "את בגדי הקדש לאהרון הכהן ואת בגדי בניו **לכהן**"[8].

היום בו חשיבות הבגדים מגיעה לשיאה הוא יוה"כ, היום הקדוש והפנימי ביותר בו מחליף הכהן הגדול את בגדיו חמש פעמים מזהב ללבן ומלבן לזהב, וחוזר חלילה. מדוע חשוב כ"כ להחליף כל הזמן בגדים, ומה המשמעות של זה? נראה לי שבגד הכהן מסמל את היותו משרת בבית ה' מחד גיסא (וזה מה שמסמלים בגדי הזהב), ומאידך גיסא את היותו שלוח קהל עדת ישראל (ואת זה מסמלים בגדי הלבן). כשנכנס הכהן אל הקודש נכנס הוא בבגדי לבן כדי שלא להזכיר את חטא העגל (מתוקף היותו שליח העם), וכשעובד בחוץ עובד הוא בבגדי זהב (כיאה לעובד בפני המלך[9]). העובדה שהבגדים נושאים מטען כ"כ משמעותי על גבם מראה שבבגדים יש גילוי – הם מגלים לנו באיזה שלב הכהן נמצא בעבודת יוה"כ, ובמובן יותר עמוק הם מגלים מי הוא העומד לפנינו: שליח קוב"ה או שליח העם.

עד כה הראינו שהבגד משמש לעיתים כמגלה ולעיתים כמכסה, ועל כן:

א. בהיותו מכסה - הוא בדרך כלל קשור לחטא[10].

ב. בהיותו מגלה - הוא בדרך כלל קשור לגילוי אהבה[11].

ד. השלכות

את ההשלכות לדברי אותן אני רוצה להעלות ניתן לחלק לשתיים: השלכה מקומית לנושא הבגדים, והשלכה רעיונית לעולם המצוות כולו.

1) השלכה מקומית

"ומה שנשאלת לפי דברי בעניין צמר ופשתן[12], מה נשתנה פשתן מצמר גפן. הנני צריך להעירך עוד על כללות דרך הדרישה של טעמי תורה, שהמצות הן כדמות האותיות והתיבות שעל ידן אנחנו מבינים את המושגים, ואם תיבה אחת תספיק, היתכן לשאול מפני מה לא

8. בנושא בגדי הכה"ג ומשמעותו הפרטנית של כל בגד עיין **צדקת הצדיק** פסקה רס"ג.

9. שאלת מעמד הכהנים – האם הם שלוחי רחמנא או שלוחי דידן נמצאת בכמה סוגיות שחלקן זהות: **נדרים** לה ע"ב- לו ע"א; **קידושין** כג ע"ב; **יומא** יט ע"א – יט ע"ב.

10. למעט יעקב, שם הכיסוי הוא כדי לגנוב את הברכות, כלומר הבגד הוא כלי לחטא ולא תגובה לחטא

11. אצל הכה"ג זה ביטוי להיותו קרוב לה' או קרוב לבני האדם.

12. עיין בהמשך דברינו הסבר הרקע לאגרת.

נוספה עוד תיבה להאמר, המורה על אותו ענין בעצמו. אמנם ודאי התיבה החקוקה באורה של עולם היא צריכה להיות מובלטת בתכלית הבהירות, וזה אנחנו צריכים לרדוף לדעת את ה׳, ובודאי שהמחשבה העליונה הזאת צריכה להיות נחקקת בציור של חשובי בנ״א, ובכלל מחוברת עם הצד הנחשב של מציאות הבגדים, דהיינו לכבוד ולתפארת, ולא רק לכסות קלון ולהגן בקרה, שזהו הצד הנמוך והחלוש של האדם, הבא ג״כ מנפילה מוסרית, שהננו צופים שתתעלה בכחה של תורה. ע״כ השש, שהוא פשתן, היא ההלבשה המעטרת ביותר בארץ הקדם, עמה ראויה המחשבה הנאצלת הזאת להתאחד, לא עם יתר ההלבשות הנמוכות ממנה, שהן תוצאות של הכרח וחולשה״ (אגרות הראי״ה א׳, עמ׳ ק״ד, אגרת צ׳).

א. האגרת מופנית למר בנימין מנשה לעווין ולמר משה זיידל. באגרת עונה להם הרב על כמה שאלות שהפנו אליו, וביניהם על שאלתם בעניין מאמרו ׳אפיקים בנגב׳, שהתפרסם ב׳הפלס׳ תרס״ג[13], מדוע לא הוזכר גם הצמר גפן כראוי ללבישה ללא הגבלה כפשתן (שהרי גם צמר גפן אינו גורם נזק, כפשתן).

ב. תשובת הרב מורכבת מכמה שלבים:

1) כשעוסקים בדרישת טעמי מצוות אין מקום לשאלה מדוע לא הוזכר עוד פרט, אם פרט אחד מספיק להורות על העקרון, ולכן אם פשתן מורה כבר על העקרון - אין מקום לשאול מדוע לא הוזכר הצמר גפן, והשאלה הנ״ל לא מפילה את הטיעון.

2) השאלה אותה כן ראוי לשאול היא: מדוע הוזכר דווקא הפשתן.

3) לשאלה זו עונה הרב, בקביעת העקרון שהבגד הוא אינו רק כלי להתכסות מקלון, אלא גם כלי המאפשר לאדם להראות את ההוד וההדר שלו.

4) העקרון הנ״ל מוביל את הרב להסביר מדוע הוזכר דווקא הפשתן – הפשתן הוא הבגד המהודר שהיה בימות קדם, ולכן דווקא אליו התייחסה התורה ולא לצמר גפן.

תשובתו של הרב על עניינו של הבגד כמשמש כלי לכיסוי הקלון ״הבא ג״כ מנפילה מוסרית״, וגם כמשמש כלי ״לכבוד ולתפארת״, מתיישבת יפה עם המקורות התנ״כיים שהבאנו. אולי לאור הדברים הנ״ל ניתן להסביר את המעבר של אדה״ר מחגורות לכותנות עור: האדם רצה רק לכסות את קלונו, אך הקב״ה אומר לאדם שאם צריך כיסוי אז שיהיה כיסוי לכבוד ולתפארת[14].

---

13. התשובה מתייחסת למאמרו של הרב **אפיקים בנגב**. באחד מחלקי המאמר הרב מסביר את עניין השעטנז: ״בשימוש הפשתן יוכל האדם [להשתמש - כך במקור, א.ש] גם לפי ההערה השכלית היותר שלמה...ולעולם לא יוכל להיות לבו לנקפהו לאמר שיש בזה עון אשר חטא. **אבל מובדל ממנו מאד הוא הצמר, שהוא נוטלו מהחי**, הוא כבר צריך לסייג והגבלה...שלא ינטל מן החי באופן של רשימת משפט לארץ המצערו והמנוולו. ע״כ חלילה להשקיף על הצמר והפשתן בחוברת אחת, בערך שיווי ויחש. וכדי להכשיר את הנטיות האנושיות שיצאו יפה בזמנם ישמשו הדרכת החוקים באיסור בשר וחלב ואיסור שעטנז צמר ופשתים יחדיו...״ (**אפיקים בנגב**, פרק י׳. המאמר ראה אור לראשונה בשנת תרס״א בעיתון **הפלס**, ולאחר מכן פורסם, **בשיבוש**, בקובץ **אזכרה** ע״י הרב מימון, ושנית ע״י הרב צוריאל ב**אוצרות ראי״ה** (הוצאת ישיבת ההסדר ראשל״צ). אף שם לא הובא המאמר כצורתו, ועל כן פורסם בשלמות בקובץ **כלביא שכן** – קובץ מאמרים לזכר גדי עזרא הי״ד (הוצאת המכון התורני אור עציון). הציטוט שהבאתי הוא מ **אוצרות ראי״ה**, חלק ב׳ עמ׳ 98, כמו כן עימוד הפרקים הוא עפ״י אוצרות ראי״ה).

14. השאלה שמעלה תיאור זה היא מה לכתחילה ומה בדיעבד – האם לכתחילה אמור להיות הבגד לכבוד ולתפארת, או שמא לכתחילה הבגד הוא כיסוי לחטא, ובעצם האדם היה צריך להיות ערום וכיסויו יהיה אור מעשיו (מעין תיאורו של משה, שכשקרן אור פניו לא יכלו ישראל להתקרב אליו – שמות ל״ד, ל)? עולה אפוא, שזוהי שאלה כללית היאך להסתכל על תהליך של חטא ותשובה:

לאור זאת נוכל להבין את דברי המדרש:

"בתורתו של ר"מ מצאו כתוב כותנות אור אלו בגדי אדם הראשון שהן דומים לפיגם רחבים מלמטה וצרין למעלה" (בראשית רבה פרשה כ' אות י"ב).

היוצא ע"פ המדרש, שכותנות העור היו עשויים על מנת להאיר ולא רק כדי לכסות.

ההשלכות החינוכיות של תפיסה זו הן לנושאים רבים, נזכיר שניים מהם:

הצניעות – רבות נשאלים מחנכים מדוע מתערבים לבן אדם במה שהוא לובש, וכי מה אכפת לו לקב"ה אי בגד פלוני לבשתי או אלמוני? נראה שלאור דברינו ניתן להשיב בשתי רמות:

א. הבגד ככיסוי – הבגד אמור לכסות את האדם ולהגן על האדם או על הסובבים אותו. לכן אדם צריך ללבוש בגד שאינו מנקר עיניים ע"מ להגן על עצמו ואחרים מבעיות קנאה וכדו', ולכן אדם צריך להתלבש צנוע כדי להגן על עצמו ועל הסובבים אותו ממחשבות זולות ונלוזות.

ב. הבגד כגילוי – הבגד צריך להחצין את פנימיותו של האדם. הבגד מגלה כמה עומק יש באותו האדם. כמו שחיוך מסגיר את השמחה הפנימית של האדם, כך הבגד הוא "לכבוד ולתפארת" – לגלות כמה האדם הוא רדוד וכמה הוא עמוק, ולכן צריך ללכת עם בגדים שיראו על האדם מה מעניין אותו בחיים – גופו ורכושו, או עבודת ה'[15].

לבוש תלמיד חכם - מה החשיבות שתלמיד חכם לא יהיה רבב בבגדו (שבת קיד ע"א: "כל תלמיד חכם שנמצא רבב בבגדו חייב מיתה")? שוב, ניתן לענות בשתי הרמות, אותן העלינו במאמר:

א. הבגד ככיסוי – תלמיד חכם צריך למנוע דיבורים כלפי שמיא: 'מה מגונים שלוחי ה' בעולם' (כך עולה בגמרא בשבת קיד. – "כל משנאי אהבו מות. אל תקרי משנאי אלא מַשְׁנִיאַי")

ב. הבגד כגילוי – תלמיד חכם צריך להֵראות כבן מלך המשמש לפני המלך. כך עולה מרש"י על הגמרא הנ"ל בשבת: "חייב מיתה – שצריך להיות חשוב והגון לכבוד תורתו".

2) השלכה רעיונית על עולם המצוות

חז"ל דימו את כיסויו של האדם בתורה ובמצוות לכיסויו בבגדים:

האם מעמדו של האדם התרומם בזכות התשובה או שמא עדיף שלא יחטא; אך שאלות אלו חורגות מגבול הדיון במאמר זה, ודורשות מקום לעצמן.

15. בגוף המאמר הזכרנו שיש גם בגד שמשמש כתחפושת שקרית, וכגילוי לא אמיתי של המציאות. נראה לי שבשאלה מתי הבגד מזוייף ומתי הוא אמיתי קשה להכריע, ובכל זאת ניתן למצוא קווים להבחין בין הטהור ובין הטמא. מהם הקווים? איך הם נקבעים? – זהו נושא עצמאי שדורש ליבון בפני עצמו, חלק מהתשובה ניתן למצוא בספרו של אמו"ר **בין משכן לעגל**, הוצאת ראובן מס, שם הוא דן על ההתלהבות הדתית מול העבודה זרה, ואלו שאלות דומות, ואכמ"ל.

"כי תראה ערום וכיסיתו, כאי זה צד, אם ראיתה אחד ממי שאין בו תורה, הכניסהו בביתך ולמדיהו קריית שמע ותפילה, ולמדיהו פסוק אחד או הלכה אחת, זרזהו במצוות, לפי שאין ערום בישראל אלא מי שאין בו דברי תורה" (אליהו רבה פרשה כה).

"אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן: האוחז ספר תורה ערום – נקבר ערום. ערום קא סלקא דעתך? אלא אמר רבי זירא ערום בלא מצוות. בלא מצוות סלקא דעתך? אלא אימא: ערום בלא אותה מצווה[16]" (שבת יד ע"א).

דברי חז"ל אלו יכולים להעלות את הדיון בקומה נוספת: לא רק הבגדים עומדים לדיון, אלא כל עולם התורה וההלכה נמצאים בתוך הדיון. ההשלכה של הרחבה זו היא בהסתכלות שלנו על עולם המצוות:

יש מצוות שודאי שכל עניינם הוא ההסתרה והכיסוי, שאדם לא יילך בדרך הרע ולא יחשוף את הרוע שבו (שפיכות דמים, עבודה זרה, גילוי עריות – מצוות גבול של היהדות); ויש מצוות שודאי שעניינם הוא בגילוי הטוב שבאדם (ואהבת את ה' אלהיך, ואהבת לרעך כמוך, כבד את אביך ואת אמך – מצוות חברתיות מובהקות). אך יש גם מצוות שניתן לסווג אותן לכאן וניתן לסווג אותן לכאן.

הרמב"ם בבואו לתת את טעמי המצוות בחר לבחון את המצוות דרך המִשְקֶפֶת של המניעה מעבודה זרה[17], כלומר, הרמב"ם הבין את המצוות ככיסוי לתאוות האדם.

אך ניתן ללכת בדרך שונה, דרכה של הקבלה והחסידות (בעקבות דברי חז"ל הנ"ל), ולראות במצוות ביטוי חיצוני לעולם הפנימי של האדם[18], או לכל הפחות מונעות מהאדם לחיות בעולם שאיננו מתאים לפנימיותו[19].

סיכום

במאמר זה ניסיתי לבחון מה מסמל בתנ"ך הבגד. כפי שהבהרתי בהתחלה, אין כוונתי לטעון שתמיד מבטא הבגד את שהוא מבטא בסיפורים שדנו בהם, אלא לקחת מהבגד בסיפורים אלו רעיון ולנסות להעמיק בו[20]. הרעיון אותו פתחתי מהסיפורים הללו הוא שבגד משמש הן לכיסוי והן לגילוי: שימושו הבסיסי הוא לכסות את ערוותו של האדם, אך יש ומטרתו היא לגלות אהבה או עושר וכבוד. את הרעיון הזה פתחתי בשני כיוונים: ההסתכלות על הלכות בגד, ולאחר מכן על עולם המצוות (כשהבגד משמש מטאפורה למצוות). טענתי הייתה שאפשר להסתכל על ההלכה והמצוות כמכשיר למניעת תקלות, אך אפשר להסתכל עליהם ככלי לביטוי חיצוני לדבר ה' בעולם.

16. דברי הגמרא הזו מזכירים את שציטטתי במדרש על אדה"ר לעיל.

17. עיין טללי אורות, **מאמרי ראיה** א', עמ' 18-29, שם מבאר הרב את טעמי המצוות לרמב"ם שכולם על יסוד זה, יסוד העבר.

18. כך כותב לדוגמא ר' צדוק הכהן ב**צדקת הצדיק**, פסקה רס"ג. הרב קוק כותב כך ב**שמונה קבצים**, קובץ א, פסקאות א-ז. בפסקה ז' הוא מרחיק לכת ואומר, שאם יגיע מצב שבו העם לא יעמוד במשא ההלכה והמצוות אזי יש מקום לחפש קולות, כי במצוות טמונים יסודות עמוקים שחלילה אם ייעלמו.

19. שם, הרב עצמו מבאר חלק מהאיסורים של מאכלות אסורות כנובעים מהשקפה שלא מתאים ליהודי לאכול כאלו מאכלות. עוד באותו כיוון עיין בדברי הרב במאמרו **אפיקים בנגב**, שהוזכר לעיל.

20. מקומות נוסף שכדאי לבחון את הבגד: דוד שקורע משאול את כנף מעילו, ואח"כ מצטער על כך, והכתוב אומר "ויך לב דוד אותו" (שמו"א כ"ד); התמודדות דוד עם חטא בת שבע – "ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו" (מלכ"א, א', א).